

UPPSALA
UNIVERSITET

MÄN NISKO RÄTTSS KLINIK

ETT STÄRKT FÖRSVAR AV
MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

FÖRORD

Civil Rights Defenders och Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet har tagit fram denna handledning. Handledningen utgår från den modell av en människorättsklinik som utvecklats av dessa två parter med stöd från Vinnova. Handledningen beskriver klinikens arbetsmodell, uppstart och genomförande, samt parternas roller. Den innehåller även mallar för till exempel avtal och exempel på hur arbetsuppgifter för studenterna vid en klinik kan utformas. Handledningen har provats och utvärderats av Independent Living Institute, Asylrättscentrum och Raoul Wallenberg institutet vid uppstart och genomförande av nya människorättskliniker. Handledningen har även presenterats och diskuterats vid ett nationellt möte för organisationer med intresse för människorättskliniken som ett arbetssätt.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD	2
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	3
1 MÄNNISKORÄTTSKLINIKENS METOD	4
1.1 ORGANISATIONSFORM OCH ARBETSMETOD	4
1.2 PARTERNAS RESPEKTIVE ROLLER	4
2 UPPSTART AV EN KLINIK	5
3 UNIVERSITETETS UPPDRAG	6
3.1 UNIVERSITETETS ANSVAR FÖRE, UNDER OCH EFTER KLINIKEN	6
3.2 KLINIKEN SOM POÄNGGIVANDE KURS ELLER DEL DÄRAV	6
3.3 KLINIKEN SOM EXTRA-CURRICULUM AKTIVITET	7
3.4 GENOMFÖRANDE AV KLINIKEN	7
3.4.1 Inför uppstart av kliniken	7
3.4.2 Genomförandet av kliniken	8
3.4.3 Inför och under avslutningen av kliniken	8
3.5 UTVÄRDERING OCH VIDAREUTVECKLING	8
4 ORGANISATIONENS UPPDRAG	9
4.1 ORGANISATIONENS ANSVAR FÖRE, UNDER OCH EFTER KLINIKEN	9
4.2 FRAMTAGNING AV ARBETSUPPGIFTER FÖR KLINIKEN	9
4.2.1 Uppgifternas antal, omfattning och karaktär	9
4.2.2 Arbete med enskilda fall	10
4.3 UPPGIFTENS UPPLÄGG	10
4.4 PRESENTERA ORGANISATIONEN, DESS ARBETE OCH UPPGIFTERNA VID KURSSTARTEN	11
4.5 BISTÅ UNIVERSITETET ELLER STUDENTERNA MED KOMPLETTERANDE INFORMATION FÖR ATT STUDENTERNA SKA KUNNA GENOMFÖRA UPPGIFTEN MED ÖNSKAT RESULTAT	12
4.6 GE ÅTERKOPPLING PÅ SLUTRESULTATET OCH NÄRVARA VID KURSSLUT	12
MALL FÖR AVTAL OM SAMARBETSPROJEKT	13
MALL FÖR STUDENTERINRAN	16
EXEMPEL PÅ UPPGIFTER	17
UPPGIFT OM KOMPENSATION FÖR MÄNNISKORÄTTSKRÄNKNINGAR SOM SKETT INOM RAMEN FÖR ETT FELAKTIGT FRIHETSBERÖVANDE (STÄMNINGANSÖKAN)	17
UPPGIFT OM SKYDD FÖR SAMISKT KULTURARV (RÄTTSUTREDNING)	18
UPPGIFT OM KRIMINALPOLITISKA FÖRSLAG MOT GÄNGKRIMINALITET (REMISSVAR)	20

MÄNNISKORÄTTSKLINIKENS METOD

1.1 ORGANISATIONSFORM OCH ARBETSMETOD

Den modell av människorättsklinik som Civil Rights Defenders och Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet har arbetat fram och etablerat möjliggör samt faciliterar ett samarbete mellan forskare och lärare i rättsvetenskap verksamma vid universitet, juriststudenter och människorättsorganisationer. Det finns flera syften och mervärden med denna arbetsmetod. En av de övergripande och viktigaste syftena är att förbättra och utvidga det rättsliga stöd organisationer kan ge utsatta grupper i samhället, samt att stärka juriststudenters materiella kunskaper om rättighetskydd för särskilt utsatta grupper och hur dessa kan implementeras. Mottagare av resultaten är således både juriststudenter samt särskilt utsatta individer och samhällsgrupper som drabbas av människorättskränkningar och som är i behov av icke-statliga organisationers stöd för att bevaka och utkräva sina mänskliga rättigheter.

En människorättsklinik är en organisationsform och en arbetsmetod. Organisationsformen bygger på att människorättsorganisationer (härefter samarbetsorganisationer/ samarbetsorganisationen) samverkar med forskare och lärare vid universitetet. Arbetsmetoden innebär att juriststudenter under ledning av lärare och forskare vid universitet och med stöd från jurister vid människorättsorganisationer ger rättsligt stöd till enskilda och/eller på annat sätt deltar i organisationernas människorättsarbete.

Den metod som vi har valt brukar kallas en extern klinik. Detta innebär att det är samarbetsorganisationen inom det civila samhället som har klientkontakt, representerar klienten inför myndigheter och domstol, och som ingår fullmaktsavtal med klienten. Samma organisation bär det juridiska ansvaret för all rådgivning till och handlande å klientens vägnar.

1.2 PARTERNAS RESPEKTIVE ROLLER

Universitet har det övergripande pedagogiska och kvalitetssäkrande ansvaret för människorättskliniken. Universitetet ansvarar för att kliniken genomförs, för att teoretisk undervisning sker parallellt med praktiskt arbete och att resultatet av studenternas arbete kvalitetssäkras. Universitetet ansvarar även för schemaläggning och rekrytering av studenter.

Samarbetsorganisationen ansvarar för att identifiera lämpliga arbetsuppgifter för kliniken, förmedla den information som behövs för att studenterna ska kunna påbörja arbetet, vara tillgänglig för handledning i den mån det efterfrågas, säkerställa att resultaten från kliniken får genomslag i det löpande arbetet, samt bidra till att utveckla organisationsformen och arbetsmetoden.

2

UPPSTART AV EN KLINIK

När ett universitet och en organisation enats om att påbörja ett samarbete är det av ytterst vikt att parterna är överens om ansvarsfördelning, hantering av känsliga personuppgifter och annan känslig information, immateriella rättigheter, eventuell publicering av samarbetets resultat, fördelning av kostnader, samt finansiering av samarbetet. En mall för bilaterala avtal finns med som bilaga till denna handledning (s 13).

FOTO: MOSTPHOTOS

UNIVERSITETETS UPPDRAG

3.1 UNIVERSITETETS ANSVAR FÖRE, UNDER OCH EFTER KLINIKEN

Universitetet har det övergripande pedagogiska och kvalitetssäkrande ansvaret för kliniken. Kliniken kan ges både som en poänggivande kurs, alternativt som del av sådan kurs, eller som en så kallade extracurriculum aktivitet. Det senare innebär att studenterna deltar i kliniken utan att få högskolepoäng för sina aktiviteter. Inom den fakultet eller institution vid vilken kliniken bedrivs bör det finnas ett uttalat stöd för kliniken från ledningen, tillsammans med en tydligt definierad organisation och ansvarsfördelning för klinikkens genomförande. Detta för att säkra hållbarhet, kontinuitet och kvalitet.

Universitetets övergripande ansvar kan sammanfattas på följande sätt:

- Sprida information om kliniken till studenterna.
- Ta fram en kursplan och kursinformation för klinikkens genomförande (obligatoriskt om kliniken är poänggivande).
- Ta fram ett schema för kliniken, boka lokaler och identifiera och vidtala relevanta interna och externa föreläsare.
- Identifiera och engagera relevanta handledare vid universitetet.
- Arrangera introduktionstillfälle och kursavslut, samt bjuda in samarbetsorganisationerna till dessa.
- Möjliggöra det faktiska klinikarbetet och handledningen därav.
- Kvalitetssäkra det pedagogiska upplägget.
- Kvalitetssäkra den juridiska analysen och slutprodukten.
- Säkerställa att kliniken utvärderas.
- Utvärdera, analysera och dokumentera den pedagogiska och materiella utvecklingen av kliniken.

3.2 KLINIKEN SOM POÄNGGIVANDE KURS ELLER DEL DÄRAV

Det är vår erfarenhet att engagemang bland lärare och studenter, samt kvaliteten på slutresultatet gynnas av att kursen är poänggivande. Därmed rekommenderar vi att kliniken ges som en poänggivande kurs eller del därav. När så sker måste det vara tydligt för studenterna hur klinikarbetet bidrar till kursens övergripande lärandemål. Detta ska framgå tydligt av kursplan och kursinformation. Eftersom studenternas arbete inom kliniken i detta fall ligger till grund för examinering ska det också tydligt framgå hur bedömningen och poängsättning av studenternas arbete går till, samt vad som ligger till grund för bedömningen.

Syftet med klinikmetoden är att erbjuda studenterna en fördjupad muntlig och skriftlig färdighetsträning. Forskning visar att studenter som deltar i klinikarbete och som arbetar med konkreta fall tar till sig återkoppling från läraren på ett mer konkret och djupare sätt än när studenten gör en bedömning av ett hypotetiskt fall eller analyserar en teoretisk frågeställning. Fördjupning och progression åstadkoms bland annat genom att studenterna tränas i att anta ett ombuds- eller partsperspektiv i den juridiska analysen och presentationen därav. Olika typer av skriftlig framställan förekommer. Det kan till exempel vara inlagor, klagomål till domstol,

amucis curae, klagomål till JO, rättsutredningar och remissvar. Fördjupningen i den muntliga presentationen innebär att studenterna tränas i att göra dragningar inför åhörare som är praktiserande jurister.

En klinikkurs kan ges på heltid eller deltid, som del av en fördjupningskurs eller fristående från en sådan. Den kan ges som en allmän MR-klinik, eller med en tematisk inriktning mot till exempel migrationsrätt, miljörett eller funktionsrätt.

3.3 KLINIKEN SOM EXTRA-CURRICULUM AKTIVITET

När ett samarbete inleds kan det finnas anledning att genomföra en klinik som en pilot. Detta kan då innebära att kursen ges som en extra-curriculum aktivitet, det vill säga deltagande ger inga högskolepoäng. Kliniken bör planeras och genomföras som om den gav högskolepoäng, med viss lättnad vad gäller arbetsuppgifternas omfång och studenternas arbetsinsats, eftersom det ger ansvariga en möjlighet att testa upplägget och göra nödvändiga justeringar inför att kliniken ges som en kurs inom ramen för utbildningen.

Därutöver kan det finnas andra skäl att ge en klinik som extra-curriculum aktivitet. Inte sällan efterfrågar studenter denna typ av verksamhet. Deltagande i kliniken ger studenterna mycket värdefulla insikter, erfarenheter och kontakter. Det kan också saknas utrymme eller av andra skäl vara svårt att genomföra kliniken som en poänggivande kurs och då kan detta vara ett alternativ.

Det bör i förväg framgå tydligt för studenterna att deltagande inte ger högskolepoäng, vilket ansvar lärare respektive studenter har i förhållande till institutionen och samarbetsorganisationen, hur stor arbetsinsats av studenterna som förväntas, samt att studenterna förväntas fullfölja kliniken om de väljer att delta. Tillåtelse från universitetet att genomföra en extra-curriculum klinik samt tillgänglig handledarkapacitet ska säkras i förväg.

3.4 GENOMFÖRANDE AV KLINIKEN

3.4.1 Inför uppstart av kliniken

Genomförandet av kliniken påverkas delvis av om den är poänggivande eller en extra-curriculum aktivitet. I följande text utgår vi från att deltagande i kliniken ger högskolepoäng. Om kliniken ges som extra-curriculum aktivitet bör förväntade arbetsinsatser justeras vid behov, samt övriga nödvändiga justeringar vidtas, se 3.3.

Oavsett i vilken form kliniken ges så krävs en mycket god framförhållning. När kursplanen är antagen och beslut tagits om att kliniken ska ges ska planeringen för genomförandet påbörjas. Information om kliniken ska sammanställas och spridas på lämpligt sätt till studenterna. Antagningsprocess sker lämpligen på samma sätt som för andra kurser. Kliniken fungerar mycket bra som fördjupningskurs eller del därav.

Oavsett i vilken form kliniken genomförs bör man tänka på hur många studenter som kan antas. Om det finns ett övre tak bör detta kommuniceras i förväg.Handledningen av klinikerbetet är intensivt och kräver en hög närvaro av ansvariga lärare och forskare. Arbetsmetoden bygger på en nära kontakt mellan studenter och lärare. Av de skälen kan en grupp på kring tio studenter vara rimligt. Denna grupp kan sedan delas in i mindre grupper om tre till fyra studenter som arbetar med olika arbetsuppgifter.

Ansvarig lärare ska planera ett schema, tilltala eventuella övriga lärare, samt säkerställa att all relevant och obligatorisk information finns tillgänglig i god tid före kursstart. Ansvarig lärare ska även kontakta samarbetsorganisationen för att meddela när kliniken startar samt när arbetsuppgifterna senast måste presenteras för studenterna. Ansvarig lärare ska ges möjlighet att i förväg granska och eventuellt föreslå ändringar av arbetsuppgifterna, vilket bör beaktas i tidsplaneringen. Det är viktigt att säkerställa att arbetsuppgifterna är tillräckligt tydliga och

avgränsade för att de ska kunna genomföras inom ramen för kursen. Det är också viktigt att säkerställa att arbetsuppgifterna är tillräckligt kvalificerade för att passa på avancerad nivå av utbildningen, förutsatt att kliniken ges som en kurs på avancerad nivå, eller del därav.

3.4.2 Genomförandet av kliniken

Arbetsuppgifterna presenteras av samarbetsorganisationen i samband med kursstart (introduktionstillfället). Senast vid introduktionstillfället bör studenterna ha skrivit under en studenterinran (se mall för studenterinran på s 16).

Parallellt med det konkreta klinikarbetet bör studenterna erbjudas undervisning i relevanta forskningsmetoder, fördjupad skriftlig färdighetsträning, retorik, strategisk processföring och påverkansarbete, relevant materiell rätt, samt yrkesetik. Planeringen av dessa moment bör ske med hänsyn till klinikarbetet. Den teoretiska undervisningen och det faktiska klinikarbetet kan med fördel ske parallellt.

I den samarbetsform och arbetsmetod som rekommenderas i denna handledning är det ansvarig lärare vid universitetet som står för all kontakt med samarbetsorganisationen, om inte annat är överenskommit i det enskilda fallet. Studenterna bör inte ha direktkontakt med klienter utan handledning och närvaro av ansvarig på samarbetsorganisationen. Studenterna kan erbjudas handledningsmöten med samarbetsorganisationen efter godkännande från ansvarig lärare. Syftet med sådana möten bör vara att få klarhet i frågor kopplade till faktiska omständigheter.

3.4.3 Inför och under avslutningen av kliniken

Varje klinik bör avslutas med ett tillfälle där hela gruppen samlas och då samtliga grupper muntligen presenterar sina resultat för samarbetsorganisationen. Detta tillfälle kan fungera som examinerande vad gäller den muntliga färdighetsträningen på kursen.

Inför och under avslutningen ska samarbetsorganisationen ges tillfälle att inkomma med muntlig och skriftlig återkoppling på studenternas arbete. Det är viktigt att det är tydligt för samarbetsorganisationen vad som förväntas av denne i termer av återkoppling. Viktigast är den skriftliga återkopplingen som bör vara detaljerad och konstruktiv samt fokuserad på vederhäftigheten i, och presentation av, den rättsliga argumentationen.

För att organisationen ska få möjlighet att skriftligt och muntligt ge återkoppling är det viktigt att studenterna i god tid (minst 1 v) före avslutningen gör arbetet tillgängligt för organisationen. Studenternas underlag skickas av ansvarig lärare, inte av studenterna, till organisationen.

Om deltagandet i kliniken examineras bör den muntliga och skriftliga återkopplingen från organisationen komma studenterna tillgodo i tillräckligt god tid för dem att hinna bearbeta kommentarerna före inlämning av slutversionen. Det kan inte nog understrykas att återkopplingen från organisationen är ett mycket viktigt inslag i kliniken och ett av dess största pedagogiska mervärde. Ansvarig lärare bör påtala detta för organisationen samt ge den så goda förutsättningar som möjligt för återkoppling. Det rekommenderas att en mall för den skriftliga återkopplingen tas fram av ansvarig lärare.

Inför inlämning av slutversionen, det vill säga den version som ska examineras, ska det finnas och kommuniceras tydliga inlämningsinstruktioner.

3.5 UTVÄRDERING OCH VIDAREUTVECKLING

En utvärdering av varje genomförd klinik ska ske, oavsett dess form. Utvärderingen kan vara muntlig och/eller skriftlig. Oavsett hur utvärderingen sker bör den sammanställas, sammanfattas och dokumenteras. En viktig del av kvalitetssäkringen av all undervisning är utvärderingar, såväl självvärderingar som studenternas kursutvärderingar. Kursutvärderingar ska ske på ett sådant sätt att studenternas anonymitet kan säkras.

4

ORGANISATIONENS UPPDRAG

4.1 ORGANISATIONENS ANSVAR FÖRE, UNDER OCH EFTER KLINIKEN

Organisationen ansvarar för att uppgifter till studenterna tas fram. För att resultatet av kliniken ska bli så bra som möjligt även för organisationen rekommenderas att organisationen bistår med nedanstående delar:

- Presentera organisationen, dess arbete och uppgifterna vid kursstarten.
- Förklara hur resultatet av klinikens arbete kommer att användas av organisationen.
- Bistå universitetet eller studenterna med eventuell kompletterande information för att studenterna ska kunna genomföra uppgiften med önskat resultat.
- Ge muntlig och skriftlig återkoppling på slutresultatet.
- Berätta om nästa steg vid kursslut.
- Dokumentera och utvärdera det egna arbetssättet inom ramen för kliniken.
- Sammanställa information om samt analysera och synliggöra effekterna av kliniken på organisationens verksamhet.

Utöver detta har Civil Rights Defenders i samarbetet med Uppsala universitet genomfört föreläsningar och workshops med fokus på bland annat strategisk processföring och etiska aspekter kopplade till individärenden. Det har exempelvis handlat om vilka förutsättningar som bör vara för handen för att organisationen ska kunna kommunicera vilka fall den jobbar med, samt hur resultaten av processerna kommuniceras och används i påverkansarbete, hur organisationen hanterar känsliga personuppgifter, exempelvis journaler och annan sekretessbelagd information, samt hur organisationen väljer vilka individärenden som ska användas för att påvisa ett strukturellt problem.

4.2 FRAMTAGNING AV ARBETSUPPGIFTER FÖR KLINIKEN

4.2.1 Uppgifternas antal, omfattning och karaktär

Hur många uppgifter som behövs avgörs av hur många studenter som går kursen. Tre till fem studenter per arbetsuppgift rekommenderas. Uppgifterna kan variera i karaktär. De kan bestå av rättsutredningar av nationell rätt, europeisk och/eller internationell rätt, alternativt en kombination av de olika nivåerna, vilket är särskilt bra om man önskar att studenterna ska lära sig mer om innebörden av konventionskonform tolkning. Rättsutredningar kan göras objektiva eller med ett uttalat ombudsperspektiv om organisationen önskar få hjälp att hitta argument i fall de företräder en klient. Andra exempel på uppgifter är att besvara en remiss genom att analysera förslaget utifrån till exempel Sveriges internationella överenskommelser, svensk grundlag, och/eller EKMR och Barnkonventionen som utgör svensk lag. Uppgifter kan även handla om att undersöka alternativa vägar att klaga, samt att identifiera konsekvenserna av olika förfaranden. För uppgifter som dessa är det dock viktigt att uppgiften även får den juridiska karaktär som universitetet kräver för att kunna innefattas i en kurs på juristutbildningen.

Eftersom klinikerna är tidsbegränsade är det viktigt att avgränsa uppgifternas omfattning efter den givna tidsramen. Detta utesluter dock inte att uppgifter kan förläggas över flera omgångar om detta underlättar organisationens interna arbete och planering. Om det är en större fråga av strategisk betydelse som är aktuell kan arbetet förslagsvis delas upp så att en klinik gör en rättsutredning, efterkommande klinik utreder alternativa processvägar, och kliniken därefter skriver en stämningsansökan. Detta är ett hållbart och effektivt arbetssätt som gynnar såväl studenternas färdighetsträning som organisationens kapacitet och handlingsförmåga.

4.2.2 Arbete med enskilda fall

Det är fullt möjligt att låta studenterna arbeta med enskilda fall utan att det förutsätts klientkontakt. Respekten för klientens intressen måste dock alltid vara av högsta prioritet. Hänsyn måste även tas till eventuella tidsgränser för klagomål. Ta höjd för att organisationen inte kommer få ett helt färdigt material. Det kan behöva kompletteras eller ändras så det fullt ut omfattar organisationens syfte och klientens samtliga klagopunkter.

Om studenterna ska arbeta med ett individuellt fall är det viktigt att organisationen informerar klienten om att organisationen kommer ta hjälp av studenter, samt att klienten ger sitt godkännande av detta innan arbetsuppgiften inkluderas i en klinik. Det är viktigt att klientens personliga integritet respekteras och att organisationen och universitetet kommer fram till hur mycket information om fallet som kan delges studenter. Alla känsliga personuppgifter så som namn, adress, personnummer mm ska maskas i de dokument som delas med studenterna.

Att studenterna jobbar med ett individuellt fall behöver inte innebära att studenten får träffa klienten, men ställ gärna frågan till klienten om denne vill träffa de studenter som ska jobba med fallet. Ett fysiskt möte kan underlätta studenternas förståelse för ärendet och klientens upplevelse. Ett klientmöte utgör dessutom ett viktigt läromoment för studenterna eftersom de då får iakttä och lära sig från organisationernas direkta klientkontakt. Före och efter ett sådant möte bör studenterna introduceras för, samt återkoppla till, etiska frågeställningar och hänsyn som ett ombud har att beakta i relation till sin klient. Det är ett utmärkt sätt att presentera och träna intervjutekniker.

4.3 UPPGIFTENS UPPLÄGG

Oaktat vilken slags uppgift organisationen tar fram har genomförda kurser visat att det är viktigt att uppgiften formuleras på sätt så att studenterna förstår skälen till varför organisationen önskar studenternas hjälp med uppgiften, samt hur resultatet ska användas av organisationen. För att studenterna ska förstå den specifika uppgiften och fokusera på det organisationen önskar rekommenderas därför att organisationen beskriver uppgiftens processuella struktur, bakgrund och syfte. Detta bör göras både muntligt vid kursstart och som en inledning till den skriftliga uppgiften.

Bakgrunden syftar till att studenten ska förstå vilka omständigheter som gör att organisationen valt just denna uppgift. Syftet handlar om att redovisa vad organisationen vill uppnå med det specifika resultatet av studenternas uppgift. Den processuella strukturen/helheten belyser vad som gjorts tidigare och vilka skäl som gör att organisationen valt just den vinkeln som studenterna kommer arbeta med, samt motiverar det val av instans som organisationen har gjort. Som exempel kan nämnas att en bakgrundsbeskrivning kan innehålla fakta som påvisar ett samhällsproblem som organisationen vill uppmärksamma och åtgärda. Syftet redogör för vad just denna uppgift kan bidra med för att uppmärksamma och åtgärda samhällsproblemet. Den processuella strukturen/helheten belyser vilka alternativa processvägar som finns, vad som gjorts tidigare, samt motiverar organisationens val av väg i arbetsuppgiften. Om det finns flera alternativa vägar, däribland att gå till domstol, JO och JK, bör organisationen redogöra för varför de väljer just ett specifikt tillvägagångssätt. Det är även viktigt att studenterna får tydlig information om vilket format deras arbete ska levereras i. Stämningsansökan, rättsutredning, JK-anmälan, individuellt klagomål till utom nationell instans är några exempel på format.

Om möjligt bör organisationen gärna bifoga en förlaga som de är särskilt nöjda med, såsom en stämningsansökan, anmälan eller liknande. Eftersom olika organisationer har olika sätt att uttrycka sig på rekommenderas att organisationen bistår med exempel på texter den tidigare har formulerat. Om studenterna får i uppgift att skriva ett remissvar underlättar det för studenterna om de har något att utgå från, till exempel tidigare remissvar från organisationen. Om studenterna ska författa en JO-anmälan, anmälan till JK eller en stämningsansökan underlättar det om tidigare dokument av liknande karaktär bifogas uppgiften. Om organisationen inte har lämpliga mallar för resultatet är det viktigt att organisationens förväntningar på resultatet blir tydliga för studenterna på annat sätt. Dokument i form av rapporter underlättar för studenten att förstå hur organisationen brukar formulera sig.

På s 17 finns tre exempel på uppgifter studenterna vid Uppsala universitet fått och arbetat med.

Sammanfattningsvis rekommenderas att en uppgift har följande innehåll:

- Beskrivning av organisationens uppdrag inom området.
- Bakgrund till uppgiften.
- Syftet med uppgiften.
- Den processuella strukturen till uppgiften.
- En tydligt formulerad frågeställning. Om detta inte är görbart bör det framgå av uppgiften att studenterna förväntas identifiera den relevanta rättsfrågan och att detta är en viktig del av uppgiften.
- Vilket format studenternas arbete ska slutredovisas i.
- Dela tidigare texter och mallar.

4.4 PRESENTERA ORGANISATIONEN, DESS ARBETE OCH UPPGIFTERNA VID KURSSTARTEN

För att studenterna lättare ska förstå uppgiftens syfte och varför organisationen vill ha hjälp med uppgiften rekommenderas att organisationen är representerad vid kursstarten och där får möjlighet att beskriva hur organisationen är uppbyggd och dess arbetssätt samt generella syfte och mål.

Om organisationen har juridisk verksamhet rekommenderas även att representanterna belyser juristens vardag när denne arbetar i en MR-organisation. Erfarenheter från genomförda kliniker visar att klinikstudenter ofta har sökt en klinikkurs eftersom de önskar få mer erfarenhet av att jobba praktiskt med mänskliga rättigheter. Juristrollen i en organisation kan skilja sig mycket från att arbeta på en myndighet eller advokatbyrå. Därför kan en personlig beskrivning av en MR-jurists vardag ge studenter en bättre förståelse för mångfalden hos juristjobbet och därmed även ökad förståelse för uppgifterna de ska arbeta med under kliniken. Att förstå en organisationsjurists roll är särskilt viktigt om studenterna ombeds utreda en omständighet som sedan resulterar i att organisationen beslutar att inte gå vidare med frågan. Detta eftersom ett sådant beslut (i regel) inte grundar sig i utredningens kvalitet utan i den lärdom som resultatet ger organisationen.

4.5 BISTÅ UNIVERSITETET ELLER STUDENTERNA MED KOMPLETTERANDE INFORMATION FÖR ATT STUDENTERNA SKA KUNNA GENOMFÖRA UPPGIFTEN MED ÖNSKAT RESULTAT

Organisationen och universitetet måste komma överens om hur kontakten mellan universitetet och studenter, å ena sidan, och organisationen, å andra sidan ska hanteras under klinikens genomförande. Det finns olika alternativ:

1. Studenterna har endast direktkontakt med kursföreståndaren som kommunicerar med organisationen,
2. berörd klinikhandledare (om denne är annan än kursföreståndaren) har kontakt med organisationen, eller
3. studenterna själva har direktkontakt med organisationen.

När det avgörs hur kontakten ska hanteras är det viktigt att väga in det pedagogiska och kvalitetssäkrande ansvar som universitetet har. Mycket av det studenterna undrar över kan kursledare eller berörd handledare ha svar på. Det är också viktigt att särskilja olika typer av frågor. Om frågorna handlar om konkreta faktauppgifter kopplade till ett konkret fall kan den frågan med fördel ställas direkt till organisationen. Om frågorna handlar om rättskällor, juridisk analys eller annat som är kopplat till klinikens löpande arbete bör dessa hanteras av kursföreståndaren eller handledaren vid universitetet. Organisationen bör också ha i åtanke att direktkontakt med studenterna kan bli arbetskrävande för organisationens medarbetare. Några av de ovan nämnda kurstillfällena har förlagts hos Civil Rights Defenders under den mellersta delen av kursen. Då har studenterna hunnit arbeta med uppgifterna och kan ställa frågor direkt till organisationen. Övrig kontakt har skett via kursföreståndare och/eller handledare.

4.6 GE ÅTERKOPPLING PÅ SLUTRESULTATET OCH NÄRVARA VID KURSSLUT

Studenterna har löpande kontakt med sina handledare vid universitetet. Senast en vecka före kursslutet bör resultatet skickas till organisationens kontaktperson/kontaktpersoner. När underlaget måste skickas till organisationen för att organisationen ska hinna ge skriftlig återkoppling måste göras upp mellan parterna. Att organisationen ger skriftlig återkoppling på resultatet av uppgifterna är en viktig del av studenternas läroprocess. Det fördjupar deras förståelse för det praktiska arbetet som bedrivs av organisationen samtidigt som deras juridiska färdigheter utvecklas.

Vi rekommenderar att organisationen på något sätt medverkar även vid själva kursslutet. Organisationen förväntas även ge muntlig återkoppling i samband med att studenterna presenterar sina resultat muntligen inför hela studentgruppen, involverade lärare, och organisationen. Efter den skriftliga inlämningen och muntliga presentationen bör studenterna få möjlighet att vid behov komplettera eller ändra resultatet så det blir så bra och färdigt som möjligt, och därmed kan komma till större nytta för organisationen.

I samband med att organisationen får resultatet av uppgifterna och lämnar skriftliga synpunkter och ger muntlig återkoppling är det önskvärt att organisationen också tar ställning till vad resultatet ska leda till (om detta inte framgått tydligt tidigare eller om det har ändrats under klinikens genomförande) och att detta presenteras för studenterna, antingen i skrift eller muntligt. En fortsättning av en rättsutredning behöver inte enbart hanteras av den egna organisationen. En fortsättning kan vara att studenter i efterkommande klinik utvecklar en stämningsansökan, skriver en alternativrapport eller kanske ett individuellt klagomål till en utomnationell eller nationell domstol.

MALL FÖR AVTAL OM SAMARBETSPROJEKT

MÄNNISKORÄTTSKLINIK

Mellan parterna ("Parterna")

(Universitet, adress, organisationsnummer)

och

(Organisation, adress, organisationsnummer)

har följande avtal om samarbete träffats. Avtalet har upprättats i två likalydande exemplar.

1. Bakgrund

Detta avtal reglerar samarbetet för genomförandet av en människorättsklinik mellan (universitet) och (organisation). Kliniken ska genomföras (skriv in period/perioder).

Avtalet reglerar även sådant som sekretess, äganderätt till resultat, immateriella rättigheter och uppfinningar, publiceringar och finansiering.

2. Kontakt- och ansvariga personer

Ansvarig för Projektets genomförande vid respektive Part är nedan angivna kontaktpersoner.

(Universitet, namn, kontaktinformation)

(Organisation, namn, kontaktinformation)

3. Finansiering

(Diskutera noggrant igenom vilka kostnader samarbetet kan medföra, inklusive indirekta kostnader, och hur dessa ska fördelas. Det är fullt tänkbart att parterna står sina egna kostnader. Även detta bör framgå av avtalet.)

4. Projektorganisation och styrning

4.1 Universitetet ansvarar för att kliniken genomförs, för att teoretisk undervisning sker parallellt med praktiskt arbete och kvalitetssäkras. Universitetet ansvarar även för schemaläggning och rekrytering av studenter.

4.2 (Diskutera vad ni förväntar er av organisationen före, under och efter kliniken samt om avtalet ska innehålla datum. Exempel på uppgifter är:

Organisationen tar fram de uppgifter som studenterna ska arbeta med under kliniken. Uppgiften/uppgifterna ska vara Universitetet till handa senast den XX). Organisationens ska även delta vid kursstart och kursavslut samt bistå studenterna (via universitetet), i övrigt för att kunna fullgöra uppgiften. Organisationens ska ge återkoppling på studenternas arbete. (Överväg om datum ska skrivas in i avtalet).

4.3 Ansvarig kontaktperson hos respektive part är behörig att ta emot alla meddelanden och fatta beslut i löpande frågor som avser samarbetet. Byte av kontaktperson måste meddelas till (XX) som ska lämna skriftlig bekräftelse på att ändrad kontaktperson är registrerad.

5. Rapportering

Om parterna inte erhållit extern finansiering som förutsätter gemensam rapportering behöver denna rubrik inte finnas med. I annat fall bör när var hur och vem som gör vad regleras.

6. Ägande- och nyttjanderätt till resultat

- 6.1** För äganderätt till enskilt resultat genererat genom klinikerbetet gäller att resultat, immaterialrättsligt skyddsbara eller ej, tillfaller den eller dem som är upphovsman till sådana resultat.
- 6.2** (Organisationen) och (universitetet) äger kostnadsfritt nyttja material framtaget av studenter vid (universitetet) för det ändamål materialet framtagits.
- 6.3** (Universitetet) äger kostnadsfritt nyttja bakgrundsinformation erhållen från (organisationen), typiskt sett ärenden och anmälningar, för fortsatt egen vidareutveckling, forskning och undervisning. Vid behov ska bakgrundsinformationen anonymiseras.
- 6.4** Part äger ensamt ansvar för sitt nyttjande av materialet enligt ovan. Parterna och studenter som tagit fram material friskriver sig härmed helt från att nyttjande av materialet leder till förväntat resultat, att materialet är korrekt, och att materialet kan nyttjas utan att leda till intrång i tredje mans ensamrätt.

7. Dataskydd

- 7.1** Parterna är överens om att känslig information tillhörande (organisationen) kan komma behöva lämnas till studenter vid universitetet. Dessa studenter kommer av universitetet att erinras om vikten av att inte sprida känslig information vidare. (Diskutera möjligheten att inhämta studenterinran alternativt sekretessförbehåll (gäller enbart icke-statliga organisationer) för studenter som ska arbeta med särskilt känsliga fall och om universitetet kan administrera detta).
- 7.2** Parterna förbinder sig att inte utan skriftligt tillstånd till tredje man lämna sådan information om respektive parts-, affärs- och konkurrensförhållanden, system och projekt, som det får ta del av för fullgörande av projektet under detta avtal.
- 7.3** Sekretesskyddet gäller inte för sådan information som är eller blir allmänt känd eller som parterna och dess medarbetare kan visa var i dessas besittning vid tidpunkten för avtalets tecknande eller som de behörigen fått kännedom om oberoende av organisationen/ universitetet eller som efter tidpunkten för avtalets tecknande bevisligen tagits fram hos organisationen/universitetet på egen hand oberoende av information som delgivits denne under detta avtal. Parterna är införstådda med att offentlighetsprincipen gäller för universitetet. Därför gäller sekretesskyddet inte heller för sådan information som universitetet är skyldig att lämna ut på grund av lag eller motsvarande bestämmelse.
- 7.4** Ovanstående sekretessbestämmelser gäller i tre (3) år efter det projektet fullgjorts (datum för slutrapport), dock aldrig längre än 10 år efter att informationen mottagits.

8. Publicering

- 8.1** Ansvarig forskare och dennes medarbetare skall i enlighet med sedvanlig akademisk praxis äga rätt att efter godkännande enligt 8.2 publicera resultaten av samarbetet i enlighet med universitetets vedertagna normer för publicering av forskningsresultat.
- 8.2** Innan resultaten från projektet lämnas för publicering eller på annat sätt görs offentliga, skall organisationen beredas möjlighet att under högst 30 dagar granska utkastet till publikation. Organisationen har därvid rätt att skriftligen kräva att publiceringen eller annat offentliggörande senareläggs för att möjliggöra sökande av patent eller annat motsvarande immateriellt skydd tillsammans med universitet när dessa är upphovsmän i lika mån. Begärs sådan senareläggning skall informationen inte publiceras eller på annat sätt offentliggöras inom en tid av 60 dagar från begäran.

- 8.3** För organisationens publicering gäller att manuskript till publikationer, broschyrer eller annan form av publicering (inklusive hemsida och sociala medier) där (organisationen) hänvisar till (universitetets) medverkan i projektet, skall förhandsgodkännas av ansvarig forskare. Svar skall lämnas senast inom 30 dagar efter erhållet manuskript. (Diskutera om tidsperspektivet ska vara det samma för alla former av publiceringar).

9. Force majeure

Varken organisationen eller universitetet har någon ersättningskyldighet mot den andra parten om denna hindras att utföra sina åtaganden i rätt tid på grund av förhållanden som inte kunnat förutses och vars menliga inverkan rimligen inte kunnat undanröjas.

10. Uppsägning, hävande eller begränsning av avtal

10.1 Vardera parten har rätt att häva avtalet om den andra parten gjort sig skyldig till väsentligt avtalsbrott och inte avhjälpt detta inom en månad efter mottagandet av meddelande om att den första parten annars avser att häva avtalet.

10.2 Parterna äger rätt att säga upp avtalet med en (1) månads varsel om samarbetet slutförande omöjliggörs på grund av att till projektet knuten personal slutat sin anställning och ny personal med lämpliga kvalifikationer och tillräcklig kompetens ej går att anställa med rimliga ansträngningar samt om unik utrustning, t ex datorer, havererat och ej går att reparera inom rimlig tid.

11. Ändring av avtal

Ändring av avtal skall för att vara gällande ske genom skriftlig överenskommelse mellan parterna. Begär endera parten ändring av avtalet skall den andra parten lämna svar inom 15 dagar.

12. Tillämplig lag

Svensk lag skall tillämpas på detta avtal.

13. Tvist

(Diskutera på vilket sätt tvist med anledning av avtalet skall avgöras. Om det ska avgöras enligt svensk lag om skiljeförfarande, måste detta skrivas in).

14. Revision

(Endast nödvändigt att reglera om finansiering och finansiell rapportering regleras i avtalet).

15. Avtalstid

Avtalet gäller till och med XXXX-XX-XX.

16. Ikraftträdande

Avtalet träder i kraft då det undertecknats av parterna.

Ort och datum

Ort och datum

Prefekt eller motsvarande

Ansvarig vid organisation

MALL FÖR STUDENTERINRAN

KÄNSLIG INFORMATION OCH NYTTJANDE AV ARBETSRESULTAT

Undertecknad _____ (namn, pers nr)
är student vid Juridiska institutionen, *universitet*.

Genom mitt arbete i Människorättskliniken kommer jag att få tillgång till information av känslig karaktär, så som känsliga personuppgifter. Jag är medveten om att dessa uppgifter lämnats i förtroende och under förutsättning att jag inte sprider dem vidare och förbinder mig att inte utan särskilt tillstånd från *organisationen* för någon obehörig yppa eller avslöja informationen. All dokumentation rörande sådan information är jag skyldig att förvara och hantera på ett betryggande sätt, oåtkomligt för obehörig åtkomst, och jag förbinder mig att på uppmaning av ägaren till informationen återlämna den och att inte behålla några kopior därav.

Genom mitt arbete i projektet Människorättskliniken kan jag komma att producera skriftligt material, vilket är tänkt att användas inom *organisationens* verksamhet. Jag lämnar härmed tillstånd till sådant nyttjande och avsäger mig krav på ersättning därför.

Ort den: _____

Sign: _____

EXEMPEL PÅ UPPGIFTER

UPPGIFT OM KOMPENSATION FÖR MÄNNISKORÄTTSKRÄNKNINGAR SOM SKETT INOM RAMEN FÖR ETT FELAKTIGT FRIHETSBERÖVANDE (STÄMNINGANSÖKAN)

Bakgrund

Civil Rights Defenders arbetar för att de frihetsberövades mänskliga rättigheter ska respekteras. I Sverige bevakar vi därför situationen för mänskliga rättigheter på Sveriges låsta institutioner; i häkten, fängelser, i förvar och tvångsvårdsinstitutioner. När människorättskränkningar konstateras bedriver vi påverkansarbete i syfte att uppmärksamma kränkningar och få till en förändring. Vi driver även fall där vi kan konstatera att de mänskliga rättigheterna i Sverige har kränkts.

De individuella fall vi arbetar med visualiserar ofta större samhällsproblem eller strukturella brister. Genom att driva fallen vill vi lyfta problemen till en generell nivå och därigenom utkräva att Sverige tar ansvar för mänskliga rättigheter.

Personer som blivit felaktigt frihetsberövade har i regel rätt till ersättning av staten enligt lagen om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder (1998:714), frihetsberövandelagen. Detsamma gäller den som har varit frihetsberövad (anhållen eller häktad) utan att sedan bli dömd för gärningen. Något som dock visat sig vara svårt är att erhålla kompensation för människorättskränkningar som skett inom ramen för ett felaktigt frihetsberövande. Civil Rights Defenders har nu fått in ett fall där denna principiella fråga aktualiseras. Det rör en situation där en person först har blivit dömd för barnmisshandel. Personen frias senare och släpps, och får ersättning för den tid han varit inlåst. Personen har suttit isolerad under långa delar av perioden och mått oerhört dåligt. Man har krävt extra ersättning för det, men JK har nekat. Civil Rights Defenders önskar nu få studenternas hjälp med nedan uppgifter för att vi ska kunna ta fallet vidare till allmän domstol, det vill säga Tingsrätten.

Civil Rights Defenders önskar, tillsammans med klienten och dennes advokat, studenternas hjälp att:

- Hitta praxis från Europadomstolen som ger stöd för att isoleringen nått upp till tröskeln för att en artikel 3-kränkning ska aktualiseras.
- Formulera en stämningsansökan. Utgångspunkten för stämningsansökan är att staten åsidosatt Europakonventionen artikel 3 och att vår klient därför har rätt till skadestånd.

Mer om fallet

Kim dömdes 2005 av Hovrätten för grov misshandel och vållande till annans död, grovt brott, till fängelse. Domen överklagades, men prövningstillstånd beviljades inte av Högsta domstolen. Kim har till följd av domen varit frihetsberövad men frikändes efter resning. Kim beviljades ersättning enligt 4 § lag (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder för den tid hen felaktigt varit frihetsberövad.

Under tiden för sitt frihetsberövande har Kim suttit isolerad från övriga intagna under totalt 424 dagar. En orsak till det var säkerhetsrisken. Andra intagna utsatte hen för misshandel och hot vid flera tillfällen. Kim begärde i ett tidigt skede förflyttning med önskemålet att placeras på en särskild avdelning som kunde möjliggöra en trygg vistelse tillsammans med andra intagna. Placeringsenheten avlog hens begäran och personal på anstalten framhöll att en sådan

placering inte var genomförbar så länge Kim nekade till ansvar för det brott hen dömts för. Kim överklagade placeringsbeslutet till förvaltningsrätten som upphävde placeringsenhetens beslut med anmodan att skyndsamt finna en annan, lämplig anstalt för den fortsatta straffverkställigheten. Någon lämplig lösning säkrades dock inte. Hoten från andra interner liksom den kränkande behandlingen som Kim även upplevde från flera i personalen, karusellen av förflyttningar och de långa perioderna i avskildhet hade en kraftigt menlig inverkan på Kims redan nedbrutna mentala hälsa.

Flera faktorer i ärendet talar för att Kim ska berättigas en väsentligt högre ersättning än den normala för det lidande hen förorsakats genom frihetsberövandet.

De studenter som vill ta sig an denna uppgift får tillgång till allt relevant underlag däribland JK-anmälan och underlag som beskriver omständigheter som studenterna kan utgå från vid sökandet av rättspraxis. Studenterna får även exempel på stämningsansökan (anonymiserad) från tidigare mål och kommer få träffa såväl klient som dennes tidigare advokat för att gå igenom fallet.

UPPGIFT OM SKYDD FÖR SAMISKT KULTURARV (RÄTTsutredning)

Bakgrund

Civil Rights Defenders arbetar för samers rättigheter och för att öka respekten för urfolksrätten. Statliga representanter framhåller ofta Sveriges rykte som fanbärare för mänskliga rättigheter i internationella sammanhang. Samtidigt mottar Sverige allt vassare kritik från FN:s övervakningsmekanismer för att staten inte tillgodoser det samiska folkets mest grundläggande urfolksrättigheter, såsom tillgång till traditionella landområden, reellt och effektivt inflytande i beslutsprocesser som berör dem, samt autonomi att bestämma sin politiska status samt sociala, kulturella och ekonomiska utveckling.¹

Eftersom svenska staten enligt Civil Rights Defenders inte tar ansvar för varken den historiska eller nutida diskrimineringen gentemot det samiska folket på det sätt som Sverige åtagit sig, bedriver vi, tillsammans med samiska representanter och Naturskyddsföreningen, ett arbete för att stärka samers urfolksrättigheter på den svenska sidan av Sápmi, samernas land.

Det samiska kulturarvet utgör ett av grundfundamenten för det samiska folkets kulturella överlevnad. *Duodji* (samiskt hantverk och konsthantverk) utgör en central del av samiskt kulturarv och är för många samer sammanflätat med den samiska identiteten. Det är idag alltjämt vanligare att icke-samiska konstnärer och kommersiella aktörer, i vinstsyfte och utan att kompensera samer, kopierar samisk *duodji* som exempelvis samiskt traditionellt mönster och ornamentik. Generellt utgör samiskt mönster och ornamentik släktmönster och skapandeprocessen är i vissa fall en familjehemlighet. Det finns i det samiska samhället starka normer mot att kopiera varandras mönster. Den kopiering som sker av samiskt mönster och ornamentik får bland annat till följd att samisk kultur och identitet exploateras av majoritetssamhället. Samiska normer kränks på både kollektiv och individnivå när exempelvis familjer ser sitt släktmönster användas på ett sätt som de inte kan styra över.

Utmaningarna som förekommer i västerländska rättssystem vad gäller att skydda urfolks kulturarv – och kollektiva mänskliga rättigheter i övrigt – är en fråga som diskuteras alltmer i internationella sammanhang. Artikel 31 i 2007 års Deklaration om urfolksrättigheter (urfolksdeklarationen) innehåller miniminormen rörande urfolks rätt till sitt kulturarv. *International Law Association* uttalade redan år 2012 att artikel 31, på grund av dess

---

¹ Se t ex granskningar av Sverige av CERD-kommittén år 2008 (FN-dokument CERD/C/SWE/CO/18) respektive år 2013 (CERD/C/SWE/CO/19-21); IESCR-kommittén år 2008 (E/C.12/SWE/CO/5) respektive år 2016 (E/C.12/SWE/CO/6); Människorättskommittén år 2009 (CCPR/C/SWE/CO/6) respektive år 2016 (CCPR/C/SWE/CO/7); samt rapporter av två olika FN-rapportörer för urfolksrättigheter efter besök i Sverige år 2011 (A/HRC/18/35/Add.2) respektive år 2016 (A/HRC/33/42/Add.3).

grundläggande funktion i tillförsäkrandet av urfolks kulturella överlevnad, omfattas av internationell sedvanerätt.² Alla FN:s medlemsstater är därför bundna att tillgodose rätten till kulturarv såsom den kommer till uttryck i artikel 31, och tolkningen av andra konventioner ska influeras av denna norm.

Civil Rights Defenders söker svar på följande frågor

1. Hur ser förutsättningarna ut inom svensk immaterialrätt för att skydda samisk *duodji*, såsom samiskt mönster och ornamentik? Hur skulle regler kunna utformas för att garantera ett skydd?
2. Erbjuder Europakonventionen eller något av dess tilläggsprotokoll något skydd för samisk *duodji*, såsom samiskt mönster och ornamentik? Europadomstolen har, exempelvis i målet Demir och Baykara mot Turkiet, konstaterat att Europakonventionens bestämmelser ska tolkas i ljuset av internationell rätt och "competent organs" tolkning av denna rätt. Hur skulle en sådan argumentation kunna se ut vad gäller skyddet för samiskt mönster och ornamentik?

ARBETSUPPGIFT 1, GRUPP 1

Arbetsuppgiften består av att en rättsutredning som utreder och klargör förutsättningarna enligt svensk immaterialrätt för att skydda samisk *duodji*, såsom samiskt mönster och ornamentik? I den mån det är möjligt och lämpligt kan gärna förslag ges på hur regler skulle kunna utformas för att garantera ett skydd?

Formatet för resultatet för denna uppgift är en rättsutredning. Civil Rights Defenders har inga formkrav för rättsutredningen, men understryker vikten av tydliga källhänvisningar.

ARBETSUPPGIFT 2, GRUPP 2

Arbetsuppgiften består av att göra en rättsutredning med fokus på frågan om Europakonventionen eller något av dess tilläggsprotokoll erbjuder skydd för samisk *duodji*, såsom samiskt mönster och ornamentik? Europadomstolen har, exempelvis i målet Demir och Baykara mot Turkiet, konstaterat att Europakonventionens bestämmelser ska tolkas i ljuset av internationell rätt och "competent organs" tolkning av denna rätt. I detta fall ovan nämnda deklaration samt FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter, art. 27, FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, art. 15 samt FN:s konvention om eliminering av alla former av diskriminering på grund av ras, art. 5. Hur skulle en sådan argumentation kunna se ut vad gäller skyddet för samiskt mönster och ornamentik?

Formatet för resultatet för denna uppgift är en rättsutredning. Civil Rights Defenders har inga formkrav för rättsutredningen, men understryker vikten av tydliga källhänvisningar.

---

2 Se ILA:s protokoll från Sofiakonferensen om urfolksrättigheter 2012.

UPPGIFT OM KRIMINALPOLITISKA FÖRSLAG MOT GÄNGKRIMINALITET (REMISSVAR)

Bakgrund

Den senaste årens rättspolitiska debatt har präglats av krav på hårdare tag och strängare straff. De politiska partierna tävlar om att komma med de mest effektiva förslagen för att stävja gängkriminaliteten och föreslår en rad åtgärder, som ofta går ut på fler tvångsmedel, strängare straff och ökad hemlig övervakning. Olika partier har på sistone lagt förslag på att luckra upp omedelbarhetsprincipen, införa dubbla straff för gängkriminella, skärpa straff för ett flertal brott m.m.

Förslagen strävar efter att skapa ett system där fler brott kan klaras upp och fler personer lagförs. På så sätt vill partierna komma åt den grova gängbrottsligheten. Många av dessa förslag berör människors grundläggande fri- och rättigheter och innebär inskränkningar i processuella rättssäkerhetsgarantier för dem. Det är därför mycket viktigt att dessa förslag granskas utifrån ett människorättsperspektiv och prövas mot gällande rättighetslagstiftning, Sveriges internationella åtaganden samt proportionalitetsprincipen och nödvändighetsprincipen.

Även om målet är att ha ett rättssystem där personer som begår grova brott kan dömas till ansvar är viktigt ska åtgärder mot grov brottslighet vågas mot samhällets intresse av att upprätthålla grundläggande rättssäkerhetsgarantier. Förslagen mot den grova gängkriminaliteten kan komma att begränsa de processuella garantierna för ett stort antal människor och inte enbart gängkriminella, varför en grundlig granskning av vad de innebär för enskildas rättigheter är nödvändig.

UPPGIFT

Civil Rights Defenders vill lyfta människorättsperspektivet i den kriminalpolitiska debatten på ett tydligare sätt. Vi behöver därför hitta en position för ett antal lagförslag som vi bedömt primärt för med sig risker för inskränkningar i rättssäkerheten. Vi skulle därför vilja be studenterna att bedöma tre förslag utifrån gällande människorättsnormer och besvara frågor som ställs längre ner i förhållande till varje förslag.

Civil Rights Defenders vill be studenterna att presentera sina slutsatser som ett svar på ett lagstiftningsförslag, även om något sådant ännu inte existerar. Studenterna får föreställa sig att de skriver ett remissvar å Civil Rights Defenders vägnar där de gör en bedömning av förslagen nedan utifrån ett människorättsperspektiv. En mall för remissvar bifogas till denna uppgift. Studenterna är inte begränsade av frågorna i denna uppgift utan kan komplettera remissvaret med egna funderingar och analyser utifrån de rättsutredningar som de kommer att genomföra.

Eftersom uppgiften består av tre frågor och är omfattande föreslås följande upplägg. Studenterna börjar med frågan om hemliga tvångsmedel och skickar ett utkast till remissvar till Civil Rights Defenders när de anser sig ha genomfört en tillräckligt grundlig analys. Om utkastet godkänns av Civil Rights Defenders kan studenterna fortsätta att arbeta med frågan om anonyma vittnen och visitationszoner enligt samma modell. Studenterna kan själva bedöma i vilken ordning de arbetar med frågan om anonyma vittnen och visitationszoner.

1. Hemliga tvångsmedel

Frågan har diskuterats flitigt och flera partier har lagt förslag på att utöka användning av hemliga tvångsmedel. Under 2020 trädde två lagar i kraft som gör det lättare för myndigheterna att avläsa och avlyssna personer som misstänks för brott.³ Därutöver har regeringen tillsatt en utredning som ska se över regleringen om hemliga tvångsmedel i syfte att bedöma hur hemliga tvångsmedel ska kunna användas i större utsträckning för att bekämpa allvarlig brottslighet (Kommittédirektiv 2020:104).⁴ Utöver det har flera partier ställt krav på att användning av hemliga tvångsmedel ska utökas ytterligare.⁵

Studenterna ombeds att undersöka tre punkter i kommittédirektivet 2020:104 utifrån gällande människorättsnormer och besvara följande frågor:

- Om det är förenligt med människorättsnormer att personer som inte misstänks för något brott övervakas?
- Om det bör vara tillåtet med hemlig övervakning av elektronisk kommunikation mot målsäganden i syfte att utreda vem som skäligen kan misstänkas för brottet. Är det proportionerligt att målsägandens integritetsskydd urholkas på detta sätt?
- Ska åklagare ha rätt att fatta interimistiska beslut om hemlig rumsavlyssning?

2. Anonyma vittnen

Förslaget om anonyma vittnen har varit föremål för en debatt under en längre tid. För närvarande pågår en utredning (Kommittédirektiv 2019:85) som tittar bland annat på huruvida det finns behov och är lämpligt att införa en möjlighet att vittna anonymt.⁶ Med anonyma vittnen avses vittnen vars identitet inte är känd för den misstänkte eller tilltalade.

Studenterna ombeds att undersöka följande frågor utifrån gällande människorättsnormer:

- Är det möjligt att införa ett system med anonyma vittnen utifrån gällande människorättsstandarder?
- Vilka rättssäkerhetsgarantier måste komma på plats för att ett system med anonyma vittnen ska kunna införas?

3 Lag (2020:62) om hemlig dataavläsning och lag (2020:728) om ändring i rättegångsbalken.

4 <https://www.regeringen.se/4a982e/contentassets/533f11de4a28455d9640534989cee66a/utokade-mojligheter-att-anvanda-hemliga-tvangsmedel-dir.-2020-104.pdf>.

5 Se t.ex. Kristdemokraterna https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/motion/tydliga-reaktioner-mot-brott_H8023311/html, Liberalerna <https://data.riksdagen.se/fil/1ED66F0E-1993-4187-A314-DB96CF81D96A>, Moderaterna https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/motion/krafttag-mot-brottsligheten-i-sverige_H8023365/html,

6 <https://www.regeringen.se/4ad603/contentassets/45d598014b6c4d1498b53ad9bb4e07a1/en-starkt-rattsprocess-och-en-okad-lagforing-dir.-201985>.

3. Visitationszoner

Visitationszoner har ännu inte blivit föremål för en statlig utredning, däremot har flera partier förespråkade deras införande.⁷ Visitationszoner kan innebära att ge polisen utökade möjligheter att söka efter vapen vid vissa platser, kontrollera fordon samt visitera personer i syfte att söka exempelvis vapen. Förslaget bereds just nu i riksdagen.

Studenterna ombeds att svara på följande frågor utifrån gällande människorättsnormer:

- Är det möjligt att införa visitationszoner utifrån gällande människorättsstandarder?
- Kan principen om likabehandling och icke-diskriminering upprätthållas om visitationszoner införs?

RELEVANTA RÄTTSKÄLLOR

Processuella rättigheter i brottmål är grundläggande mänskliga rättigheter och finns upptagna i såväl nationell lagstiftning som internationella instrument. Nedan finns några rättskällor man kan ta avstamp från vid författandet av remissvaret. Även proportionalitetsprincipen, ändamålsprincipen och behovsprincipen bör beaktas av studenterna.

Regeringsformen (RF) garanterar kroppslig integritet, inklusive skydd mot husrannsakan och liknande intrång samt mot undersökning av försändelser och mot hemlig avlyssning (RF 2:6). Vidare tillförsäkras RF rätten till rättvis rättegång (RF 2:11). Garantierna i RF kan begränsas genom lag vilket också har gjorts genom exempelvis rättegångsbalken, lagen om hemlig dataavläsning osv.

Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) innehåller också en rad viktiga processuella garantier som rätten till rättvis rättegång, som innefattar rätten att få möjlighet att förbereda sitt försvar, att förhöra vittnen som åberopas emot honom (art. 6), rätten till respekt för privatlivet (art. 8) mm.

EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna (EU-stadgan) innehåller också bestämmelser som garanterar rättigheter i brottmål, exempelvis art. 7, art. 47-48, med tillämpliga begränsningar.

EU-direktiven. Den 30 november 2009 antog rådet en resolution om en färdplan för att stärka misstänkta eller åtalade personers processuella rättigheter vid straffrättsliga förfaranden. Sommaren 2019 har sex direktiv antagits enligt färdplanen. Färdplanen och de olika direktiven syftar till enhetligt genomförande av de processuella rättigheterna i Europakonventionen art. 6 samt i EU-stadgan art. 47. Direktiven är följande:

- Europaparlamentets och rådets direktiv 2010/64/EU av den 20 oktober 2010 om rätt till tolkning och översättning vid straffrättsliga förfaranden
- Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/13/EU av den 22 maj 2012 om rätten till information vid straffrättsliga förfaranden
- Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU av den 22 oktober 2013 om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet

⁷ Moderaterna https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/motion/krafttag-mot-brottsligheten-i-sverige_H8023365/html, Kristdemokraterna <https://data.riksdagen.se/fil/6D710E83-E71D-42AE-82CF-7F34B28E54D0>, Sverigedemokraterna <https://data.riksdagen.se/fil/4659FAFE-37BA-418E-95BF-7F0F0259FA24>.

- Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/343 av den 9 mars 2016 om förstärkning av vissa aspekter av oskuldspresumtionen och av rätten att närvara vid rättegången i straffrättsliga förfaranden
- Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/800 av den 11 maj 2016 om rättssäkerhetsgarantier för barn som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden
- Europaparlamentets och Rådets Direktiv (EU) 2016/1919 av den 26 oktober 2016 om rättshjälp för misstänkta och tilltalade i straffrättsliga förfaranden och för eftersökta personer i förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder

Samtliga direktiv ska vara implementerade i svensk rätt. Om skrivningar inte förts in i svensk rätt kan direktivkonform tolkning göras när så är möjligt. Annars har direktiven direkt effekt i Sverige.

FN:s konventioner om mänskliga rättigheter och fördragskonform tolkning. Internationella konventioner som inte är en del av den svenska nationella lagstiftningen kan ändå spela roll i rättstillämpningen eftersom Europadomstolen har uttryckt att Europakonventionen ska tolkas konventionskonformt med andra internationella instrument som i sig inte har en direkt effekt i ett land.⁸ Därmed kan även andra internationella konventioner som konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter utgöra en viktig rättskälla.

---

8 Europadomstolens avgörande i fallet Demir och Baykara mot Turkiet där Europadomstolen i § 85 konstaterar att "The Court, in defining the meaning of terms and notions in the text of the Convention, can and must take into account elements of international law other than the Convention, the interpretation of such elements by competent organs, and the practice of European States reflecting their common values". DEMIR AND BAYKARA v. TURKEY (Application no. 34503/97), Judgment 12 November 2008.

CIVIL RIGHTS DEFENDERS

Civil Rights Defenders är en internationell människorättsorganisation som grundades i Sverige 1982. Vi arbetar för och tillsammans med tusentals människorättsförfvarare som kämpar för demokrati och att människors medborgerliga och politiska rättigheter respekteras världen över. Vår uppgift är att se till att de kan arbeta säkrare, smartare och snabbare. Vi bedriver påverkansarbete, juridiska processer och informerar om situationen för mänskliga rättigheter globalt.

JURIDISKA FAKULTETEN, UPPSALA UNIVERSITET

Vid den Juridiska fakulteten i Uppsala bedrivs forskning av högsta nationella och internationella kvalitet och relevans. Forskningen läggs till grund för en högkvalitativ utbildning på alla nivåer som spänner över hela det rättsliga området. Juridiska fakulteten bidrar till universitetets och samhällets utveckling genom intern och extern samverkan. Utveckling av grundutbildningen pågår kontinuerligt och omfattar fortsatt kvalitetsarbete och förstärkning av progressionen under utbildningstiden, samt utveckling av studenternas färdigheter i muntlig och skriftlig framställning, metodmedvetenhet och kritiskt tänkande. Grundutbildningens anknytning till pågående samhällsförändringar samt till juridikens europeisering och internationalisering beaktas kontinuerligt i utvecklingsarbetet. Forskningen kännetecknas av fast teoretisk förankring och hög grad av metodologisk medvetenhet, originalitet och innovation som sker i dialog med det omgivande samhället. Fakultetens lärare och forskare deltar i det offentliga samtalet med vetenskapligt grundad kunskap som bygger på de senaste forskningsrönen, fri från bindningar till någon viss part.

UPPSALA
UNIVERSITET

Juridiska fakulteten
Box 512, 751 20 Uppsala
Tel: 018-471 00 00
www.jur.uu.se

Östgötagatan 90, 116 64 Stockholm
Tel: +46 8 545 277 30
info@crd.org
www.crd.org